

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДОБРОВІЛЬНОГО ВИКУПУ АКЦІЙ

Даниленко Є. М.,

здобувач НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

На підставі чинного українського законодавства в статті виділяються ознаки добровільного викупу акцій та відповідно до них дається його наукове визначення.

Ключові слова: добровільний викуп акцій; рішення про викуп акцій; пропозиція про продаж акцій.

Відповідно до ст. 66 Закону України «Про акціонерні товариства» [1] акціонерне товариство має право за рішенням загальних зборів викупити в акціонерів акції за згодою власників цих акцій. Такий різновид придбання акціонерним товариством власних акцій, на противагу обов'язковому викупу акцій, врегульованому нормами ст. 68, 69 Закону України «Про акціонерні товариства», дістав у науковій літературі назву «добровільний викуп акцій». Так, О. Р. Кібенко стверджує, що викуп акцій може мати добровільний чи обов'язковий характер [2; с. 241], а В. М. Кравчук за підставами виникнення виділяє два види викупу: добровільний (за рішенням товариства) та обов'язковий (на вимогу учасника) [3, с. 148].

Метою цієї статті є з'ясування головних ознак добровільного викупу акцій та формулювання на основі цих ознак наукової дефініції поняття «добровільний викуп акцій».

Підставою для здійснення добровільного викупу акцій є рішення акціонерного товариства про викуп акцій. Таке рішення за своєю правовою природою є пропозицією (офертою) акціонерного товариства щодо укладення з ним договору викупу акцій, яка адресована акціонерам цього товариства (всім чи частині з них). Як зазначає В. М. Кравчук, «саме воно в особі загальних зборів акціонерів формує пропозицію щодо викупу акцій та визначає його істотні умови. В свою чергу, акціонери цю пропозицію приймають або відхиляють» [3; с. 148]. Приймаючи рішення про викуп акцій, акціонерне товариство зобов'язується придбавати акції у кожного акціонера, який приймає (акцептує) пропозицію (оферту) про викуп акцій за ціною, вказаною в рішенні загальних зборів.

Рішення про викуп акцій приймається вищим органом управління акціонерного товариства – загальними зборами акціонерів. Причому відповідно до ст. 33 Закону України «Про акціонерні товариства» прийняття такого рішення є виключною компетенцією загальних зборів, а тому статутом акціонерного товариства його не можна віднести до компетенції іншого органу.

Законодавство встановлює особливі вимоги до змісту рішення про викуп акцій з тим, щоб оферта товариства була максимально визначеною. Відповідно до ч. 1 ст. 66 Закону України «Про акціонерні товариства» в рішенні про викуп акцій мають бути зазначені:

- 1) порядок викупу, що включає максимальну кількість, тип та/або клас акцій, що викупувються;
- 2) строк викупу;
- 3) ціна викупу або порядок її визначення;
- 4) дії товариства щодо викуплених акцій (їх анулювання або продаж).

Максимальна кількість акцій, незалежно від їх типу та/або класу, рішення про викуп яких може бути прийнято без умови щодо їх анулювання, має складати не більше 20 % статутного капіталу акціонерного товариства (ч. 3 ст. 67 Закону України «Про акціонерні товариства»). Яку кількість при цьому будуть становити прості акції, а яку – привілейовані акції, і до якого класу вони будуть належати, не має значення. Тобто, акціонерне товариство цілком може прийняти рішення про викуп, наприклад, 12 % простих акцій, 5 % привілейованих акцій першого класу і 3 % привілейованих акцій другого класу. Аналогічно, на нашу думку, не має значення, яким саме чином в рішенні загальних зборів зазначати максимальну кількість акцій, що будуть викупуватись – у відсотках від загальної кількості, у відсотках від статутного капіталу чи як числове значення.

Ціна викупу акцій відповідно до абз. 3 ч. 1 ст. 66 Закону України «Про акціонерні товариства» не може бути меншою за їх ринкову вартість, визначену відповідно до статті 8 цього Закону. Остання передбачає, що ринкова вартість емісійних цінних паперів, що перебувають в обігу на фондових біржах, визначається відповідно до законодавства про цінні папери та фондовий ринок, а ринкова вартість емісійних цінних паперів, що не перебувають в обігу на фондових біржах – відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність. Визначена одним з цих способів ринкова вартість акцій підлягає затвердженню наглядовою радою або загальними зборами, якщо утворення наглядової ради не передбачено статутом акціонерного товариства. При цьому відповідно до ч. 3 ст. 8 Закону України «Про акціонерні товариства» затверджена наглядовою радою вартість майна не може відрізнятись більше ніж на 10 % від вартості, визначеної оцінювачем. В іншому випадку, наглядова рада (загальні збори акціонерів) має мотивувати своє рішення.

Однак Закон України «Про акціонерні товариства» не містить вказівки на дату, на яку має бути встановлена ринкова вартість акцій, нижче якої не може бути ціна викупу акцій. Враховуючи, що ціна викупу акцій не може бути меншою за ринкову вартість цих акцій, визначену відповідно до ст. 8 цього Закону, яка, в свою чергу, затверджується наглядовою радою (загальними зборами), вважаємо, що ціна викупу акцій не може бути нижчою

за їх вартість, визначену наглядовою радою (загальними зборами) в рішенні про затвердження ринкової вартості акцій для цілей їх викупу.

Отже, в рішенні загальних зборів акціонерного товариства про викуп акцій має вказуватись ціна викупу акцій, затверджена наглядовою радою (загальними зборами) як ринкова вартість акцій, або ціна, що є вища за неї, або порядок визначення ціни викупу акцій.

Крім того, рішення про викуп акцій відповідно до ч. 1 ст. 66 Закону України «Про акціонерні товариства» повинно містити вказівку на дії товариства щодо викуплених акцій, якими можуть бути анулювання викуплених акцій або їх продаж. Необхідність наявності інших даних залежить від методу викупу акцій (про них – далі), а також вимог статуту та/або інших внутрішніх документів акціонерного товариства.

При обов'язковому викупі акцій акціонерне товариство має зазначити лише ціну викупу акцій, яка також не може бути нижче ринкової. Положення щодо строку прийняття пропозицій про викуп акцій та строку здійснення викупу акцій в цьому випадку встановлені на рівні закону. Кількість, вид та/або тип акцій визначаються акціонером, а наслідки здійснення такого викупу акцій взагалі не встановлені. Тому наявність вищезазначених вимог до змісту рішення про викуп акцій, як і самого рішення про викуп акцій (при обов'язковому викупі акцій окреме рішення про викуп акцій акціонерним товариством не приймається) відповідно до законодавства України, є ознаками добровільного викупу акцій.

Законодавство України розрізняє два методи викупу акцій:

1) **пропорційний викуп акцій**, під яким відповідно до п. 16 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства» розуміється придбання акціонерним товариством розміщених ним акцій пропорційно кількості акцій певного типу та/або класу, запропонованих кожним акціонером до продажу;

2) **непропорційний викуп акцій**, яким у юридичній літературі [3, с. 147; 4, с. 161–162] називають передбачену ч. 2 ст. 66 Закону України «Про акціонерні товариства» можливість викупу визначеної кількості акцій певного типу та/або класу в окремих акціонерів за їх згодою.

Відмінність між зазначеними вище методами викупу акцій полягає як у колі акціонерів, в яких здійснюється викуп акцій (при пропорційному методі викуп акцій здійснюється у кожного акціонера, а при непропорційному – в окремих акціонерів), так і в кількості акцій, що викупувються. При пропорційному викупі акцій акціонерне товариство згодне придбати всі акції певного типу та/або класу у окремо взятого акціонера, якщо при цьому загальна кількість акцій, що викупувються, не буде перевищувати максимальної кількості акцій, які товариство може викупити відповідно до рішення загальних зборів. При непропорційному викупі акцій здійснюється викуп лише певної кількості акцій певного типу та/або класу окремо взятого акціонера. Тому в останньому випадку відповідно до ч. 2 ст. 66 Закону України «Про акціонерні товариства» рішення загальних зборів має містити прізвища (найменування) акціонерів, у яких викупувються акції, та кількість акцій певного типу та/або класу, які викупувються у цих акціонерів. Відтак, вказані відомості мають бути наявні й у рішеннях про викуп акцій.

До пропорційного викупу акцій встановлені вимоги іншого змісту. Відповідно до ч. 2 ст. 66 Закону України «Про акціонерні товариства» у випадку використання пропорційного викупу акцій акціонерне товариство надсилає кожному акціонеру письмове повідомлення про кількість акцій, що викупувються, їх ціну та строк викупу. При цьому для товариства з кількістю акціонерів – власників простих акцій понад 1000 осіб приймання пропозицій акціонерів про продаж товариству акцій здійснюється протягом не менше ніж 30-денного строку від дати надіслання акціонерам зазначеного повідомлення.

При обов'язковому викупі акцій подібного поділу за колом акціонерів, у яких може здійснюватись викуп акцій, не існує: товариство зобов'язане придбати акції у всіх акціонерів, що цього вимагають. Тому можливість здійснення викупу акцій як у всіх акціонерів, так і окремої їх частини також можна вважати ознакою добровільного викупу акцій згідно з українським законодавством.

Також варто зазначити, що законодавством встановлено ряд випадків, коли рішення про викуп акцій не може бути прийнято. Відповідно до ч. 1 ст. 67 Закону України «Про акціонерні товариства» загальні збори акціонерного товариства не мають права приймати рішення про викуп акцій, якщо: 1) на дату викупу акцій товариство має зобов'язання з обов'язкового викупу акцій відповідно до ст. 68 цього Закону; 2) товариство є неплатоспроможним або стане таким внаслідок викупу акцій; 3) власний капітал товариства є меншим, ніж сума його статутного капіталу, резервного капіталу та розміру перевищення ліквідаційної вартості привілейованих акцій над їх номінальною вартістю, або стане меншим внаслідок такого викупу.

Виявлена в рішенні про викуп акцій пропозиція (оферта) акціонерного товариства про укладення договору викупу акцій акцептується акціонером, якому така пропозиція адресована, шляхом надання письмової пропозиції про продаж акцій. Відповідно до ч. 1 ст. 66 Закону України «Про акціонерні товариства» письмова пропозиція акціонера про продаж акцій товариству є безвідкличною, а тому акціонер не може відкликати її навіть у разі, якщо встановлений строк для її подання ще не закінчився.

Вимог щодо змісту такої пропозиції та порядку її направлення законодавством не встановлено, але вони можуть бути передбачені статутом товариства. Якщо ж в статуті такі вимоги відсутні, то, на нашу думку, акціонеру бажано надсилати пропозицію про продаж акцій поштою з повідомленням про вручення. У пропозиції варто вказати кількість, тип та/або клас акцій, що акціонер згоден продати акціонерному товариству (це є необхідним з огляду на те, що акціонерне товариство визначає лише максимальну кількість акцій, що

викупуються), а також прізвище, ім'я та по-батькові акціонера або його найменування. З моменту отримання акціонерним товариством пропозиції акціонера правовідносини викупу акцій можна вважати такими, що виникли, а договір викупу акцій – укладеним.

З цього моменту не лише акціонерне товариство зобов'язане придбати акції акціонерів, що були запропоновані ними до продажу, а й акціонери, що направили пропозицію про викуп акцій, зобов'язані продати свої акції акціонерному товариству.

Таким чином, виходячи з вимог українського законодавства, можна виділити такі ознаки добровільного викупу акцій:

1) підставою для виникнення зобов'язання акціонерного товариства придбати акції є рішення загальних зборів про викуп акцій;

2) максимальна кількість, тип та/або клас акцій, що викупуються, строк викупу та ціна викупу зазначаються в рішенні загальних зборів акціонерного товариства про викуп акцій (з урахуванням вимог законодавства);

3) у випадках, передбачених законодавством, акціонерне товариство не може приймати рішення про викуп акцій;

4) право вимагати викупу акцій на підставі рішення про викуп акцій мають акціонери, зазначені в цьому рішенні, а якщо конкретних адресатів не визначено – всі акціонери;

5) підставою для виникнення зобов'язання акціонера продати акції є надана ним акціонерному товариству письмова пропозиція про продаж акцій.

Втім, зазначені ознаки не є визначальними. Їх зміст та перелік може змінюватись, розширюватись або скорочуватись залежно від змін у законодавстві України.

Головною ж ознакою добровільного викупу акцій, що логічно виявляється з усіх вищезазначених, є зумовлене виникнення правовідносин викупу акцій лише за умов збігу як волі акціонерного товариства, так і акціонера, а саме: бажання акціонерного товариства купити акції і згоди акціонера їх продати.

Саме через те, що правовідносини викупу акцій в цьому випадку виникають з доброї волі обох сторін, кожна з яких формально самостійно вчиняє активну дію, спрямовану на їх виникнення, цей вид викупу акцій й отримав назву добровільного.

Таким чином, **добровільний викуп акцій** – це вид викупу акцій, при якому зобов'язання акціонерного товариства щодо придбання емітованих ним акцій та зобов'язання акціонера щодо продажу належних йому акцій їх емітенту виникають на підставі їх вільного волевиявлення. Головною ознакою добровільного викупу акцій, на відміну від інших видів викупу акцій незалежно від положень національного законодавства, є вільне волевиявлення сторін (акціонера та акціонерного товариства), спрямоване саме на викуп акцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про акціонерні товариства». Чинний. Редакція станом на 07.07.2011 року [Електронний ресурс] // ЛІГА:ЗАКОН. – 1 файл Т080514. – Назва з екрану.
2. Кибенко Е. Р. Корпоративное право Украины: учеб. пособ. – Х.: Эспада, 1999. – 287 с.
3. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія / Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – Л.: Край, 2009. – 462 с.
4. Хорт Ю. В. Статутний капітал акціонерного товариства: захист інтересів учасників акціонерних правовідносин: монографія / Ю. В. Хорт. – Харків: Вид-во «ФІНН», 2010. – 276 с.

On the basis of the current Ukrainian legislation the signs of voluntarily redemption of shares are distinguished in the article, and in accordance with them its scientific determination is given.

На основе действующего украинского законодательства в статье выделяются признаки добровольного выкупа акций и в соответствии с ними дается его научное определение.

ДЖЕРЕЛА АНТИМОНОПОЛЬНО-КОНКУРЕНТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Журик Ю. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового регулювання економіки

Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

У статті розглядаються та аналізуються джерела антимонопольно-конкурентного права України, проводиться їх систематизація.

Ключові слова: джерела антимонопольно-конкурентного права, види джерел антимонопольно-конкурентного права, система джерел антимонопольно-конкурентного права.